

sonlítsanak egymásra az alapvető információk biztosításában, s a bibliográfiai tételek stílusában és tartalmában. Az UBC Office készítette el a konferencia jelentését, s dolgozta ki az UNESCO által 1979-ben kiadott dokumentumot: *Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography*.

A nemzeti bibliográfiák kérdéseivel legutóbb az 1998-ban, Koppenhágában tartott konferencia foglalkozott. Az első konferencia óta eltelt 21 évben a technológia alapvetően megváltozott, de az UBC koncepció változatlan maradt. Ugyanakkor a mai katalógizálás jelentősen különbözik a 30 évvel korábbtól. A számítógépesítés olyannyira megváltoztatta a gyakorlatot, hogy azt lehetetlen volt

előre látni. A központi ügynökségtől beszerezhető bibliográfiai rekordok gyakorlatilag azt jelentik, hogy egyes országokban az UBC fő célja megvalósult.

Egy mai könyvtári rendszer katalógizálója keveset tud azokról a szenvedélyekről, amelyek a 25 év előtti vitákat jellemezték, alig tudja feloldani az ISBD betűszót, a talán nem is hallott az UBC-ről. Ez sajnálatos, mert a betűk mögött egy megvalósuló, gyakorlatias álom rejlik.

/ANDERSON, Dorothy: IFLA's programme of Universal Bibliographic Control: origins and early years. = IFLA Journal, 26. köt. 3. sz. 2000. p. 209–214./

(Papp István)

Hozzáférés folyóirat-lelőhely információkhoz: az adatbázisok és a könyvtári katalógus összekapcsolása

A tudományos könyvtárak tájékoztató pultjánál elhangzó egyik leggyakoribb kérdés: „Hol tudom megszerezni ezt a cikket?” Az adatbázisokban kereső olvasók teszik ezt fel, és általában két-három további forrást – katalógust, lelőhely-adatbázist, listát, internetes címlistákat – kell átneézni a válaszadáshoz. A könyvtárosoknak és a használóknak egyaránt régi igényük, hogy a hivatkozási információ mellett azonnal láthatóan szerepeljen a teljes szöveg forrása, legyen az a saját állomány, más könyvtárak nyomtatott állománya, elektronikus szolgáltató stb.

A *University of Tennessee Libraries*, Knoxville (UTK) olyan módszert dolgozott ki, amellyel egyetlen adatbázisban egyesítették a katalógust és a teljes szövegű változatok szolgáltatóitól, illetve az online dokumentumszolgáltatóktól származó adatokat. Arra törekedtek, hogy ez az egységes lelőhely-adatbázis a lehető legkevesebb manuális adatbevitellel, a hagyományos MARC alapú könyvtári katalógusra épülve készüljön el. A bibliográfiai adatbázisokhoz az ISSN számon keresztül kapcsolható.

A nyolcvanas évektől kezdve vizsgálták ennek az összekapcsolásnak a lehetőségeit, és a kilencvenes években számos megoldás született, például a kereskedelmi lelőhely-információt és helyi inputot egyesítő *OhioLINK*, a bibliográfiai adatbázist helyi lelőhely-adatokkal kiegészítő *WinSPIRS4*, az

elektronikus folyóirat-előfizetéseket bekapcsoló *SilverLinker*, *Web of Science*, a dokumentumszolgáltató vagy könyvtárközi kölcsönzési rendszerekhez kapcsolatot teremtő *Cambridge Scientific Abstracts*. Az esetek többségében a nemzetközi azonosító számok (ISSN, ISBN) biztosítják a kapcsolat lehetőségét. Viszonylag nagy gondot jelent azonban, hogy az elektronikus hozzáférés állandóan változó lehetőségeit nem szívesen töltik saját „stabil” katalógusukba a könyvtárak. Meg kellett tehát oldani azt is, hogy a kibővített lelőhely-adatbázis képes legyen ennek a dinamikus változó adathalmaznak a kezelésére is.

Az UTK mintegy 6000 nyomtatott és mikroformátumú, valamint 100 elektronikus időszaki kiadványt fizet elő, és hozzáférése van még kb. 10 000 folyóirathoz, teljes szövegű adatbázisok előfizetése révén. Ehhez csatlakozik még több ezer cím, amelyekből dokumentumszolgáltatás keretében kérhetők cikkek. Az előfizetett időszaki kiadványokat a katalógusban teljes MARC rekordok képviselik, a többi folyóirat bekapcsolása azonban számos lépést igényelt: meg kellett szerezni a szolgáltatóktól a cím, ISSN és „állomány” adatokat; ezekhez az adatokhoz speciális MARC mezőazonosítókat kellett készíteni, amelyek a lelőhely-feltáráshoz szükségesek voltak; a szolgáltatóktól kapott adatokat MARC formátumra kellett konvertálni; ezeket a rekordokat importálni kellett

a katalógusba; végül – ha az előfizetést egy partnerrel felmondták – meg kellett oldani nagy tömegű rekord automatizált törlését az adatbázisból.

A munka megkezdésekor el kellett döntenie, hogy egy folyóirat különböző változatai (nyomtatott, mikroformátumú, elektronikus) egy rekordban szerepeljenek-e vagy sem. Végül a második lehetőséget választották, mert bár így bizonyos rekordok duplikálódtak, egyszerűbb a karbantartás egyes formátumok megszűnése vagy bevezetése esetén, és az egymás mellett szereplő formátumok lehetővé teszik, hogy a használó a számára legmegfelelőbbet válassza. A hagyományos MARC rekordba nem illő adatokat egy külön mezőben gyűjtötték össze, így a tételek megjelenítése viszonylag egységes maradt.

A rövidített rekord a cím, szerző, megjelenés ideje mezőkön kívül tartalmazza a dokumentumtípus általános megnevezését, amely az elektronikus formátumok esetén „Electronic full-text” lett, valamint a speciális mezőben azt is megmutatja, mely szolgáltatónál lehet ezt elérni. A teljes rekord ezen kívül az ISSN-t, az URL-t, a hozzáférésre vonatkozó megkötéseket, illetve más „nem szabványos” adatokat (állomány, belső megjegyzések, beviteli késedelem stb.) is tartalmaz. Az URL általában nem a lelőhely valódi címe, hanem egy olyan közbeeső állomás címe, ahol statisztikai, jogosultsági stb. ellenőrzés folyik, és ahonnan valóban tovább lehet lépni a keresett tétel teljes szövegére.

A bővített lelőhely-adatbázis építését és karbantartását lehetőleg automatikusan kell végezni, hiszen több ezer tétel kezeléséről van szó, és a beviteli-törlési műveleteket az adatbázis leállításánál, rövid időn belül kell megoldani. Az újonnan előfizetett rekordcsomagok bevitelének lépései a következők: a „nyers” adatok beszerzése a szolgáltatótól, ezek szöveggé alakítása, konvertálása MARC formátumra, kiegészítése az adott csomag valamennyi rekordjában közös elemekkel (hozzáférési jogosultságok, URL, ellenőrző szám), és importálása a katalógusba. A lemondott szolgáltatások rekordcsomagjainak törlését szintén automatikusan oldották meg a rekordok ún. ellenőrző számának felhasználásával. Ez a művelet egyben kiterjedt a rekordra mutató hivatkozások törlésére is a relációs adatbázis táblázataiban. A bonyolult folyamatot egy előre kidolgozott eljárással könnyedén vezérelhetik az erre jogosultak. (Erről teljesebb leírást közölnek a <http://www.lib.utk.edu/h2h> címen.) Ezekkel az erőfeszítésekkel egyidejűleg bevezették a WebSPIRS4-et, amely a Silver

Platter ERL adatbázisait és a könyvtári katalógust kapcsolja össze – amennyiben a tétel és az annak megfelelő katalógusrekord tartalmaz nemzetközi azonosító számot.

Milyen előnyökkel jár a bővített lelőhely-adatbázis építése? Az UTK könyvtárai közelebb kerültek ahhoz, hogy a hivatkozásokat kereső használó egyetlen lépéssel tájékozódhasson a teljes szöveg lelőhelyéről. Ez az automatikus kapcsolódás csökkenti a keresés során előforduló hibalehetőségeket is. A rekordcsomagok félig automatikus bevitele és törlése nagymértékben meggyorsítja és megkönnyíti a könyvtárosok munkáját, nemcsak a tájékoztatásban, hanem a szolgáltatásokkal kapcsolatos minden munkafolyamat során. A rendszer szempontjából is a leggazdaságosabb az a megoldás, amely egyetlen adatbázis számos további felhasználását engedi meg, és amely a rendszer minden pontján azonos színvonalat biztosít. Mind a használók, mind a könyvtárosok kedvelik a rövid rekordokat.

Természetesen számos probléma is felmerül egy ilyen adatbázis építése során. A kereskedelmi szolgáltatók nem szabványosított, esetleg hiányos adatokkal (cím, ISSN stb.) dolgoznak, gyakran változtatják a szolgáltatási csomagba tartozó folyóiratok körét, a feldolgozott időszakokat stb. A könyvtáraknak tehát folyamatosan figyelniük kell ezeket a változásokat, és bele kell törődniük, hogy az ilyen forrásokból átemelt adatok miatt saját katalógusuk sem lesz soha „tökéletes”, állandó mozgásban marad. Az UTK esetében nehézséget jelent, hogy a használókat fel kell készíteni a teljes szövegű források használatára, illetve hogy a használóknak két, eltérő technológiával működő keresőablakkal kell dolgozniuk: egy hivatkozás és egy forrás keresőfelülettel. E nehézségek miatt több segítséget igényelnek a dolgozóktól.

Az UTK kibővített lelőhely-adatbázis projektje mindenképpen közelebb vitt ahhoz az ideálhoz, hogy a teljes szöveget egyetlen lépésben szerezhesse meg a felhasználó. Mivel az adatbázis minősége nagymértékben a külső szolgáltatóktól kapott adatok minőségétől függ, az UTK tervei a szorosabb együttműködésre, a használói igények markánsabb képviselésére is kiterjednek.

/BRITTEN, William A. et al.: *Access to periodicals holdings information: creating links between databases and the library catalog.* = *Library Collections, Acquisitions and Technical Services*, 24. köt. 1. sz. 2000. p. 7–20./

(Orbán Éva)